

Salamon Henrik emlékezete, születésének 150-ik évfordulójára

The memory of Henrik Salamon, the 150th anniversary of his birth

Dr. Kóbor András CSc, egyetemi docens
Semmelweis Egyetem, Fogpótlástani Klinika
kobordoki@vipmail.hu

Initially submitted March 12, 2017; accepted for publication April 7, 2017

Abstract

Henrik Salamon one of the most famous doctors of the Hungarian Stomatology was born 150 years ago. After middle school graduation he was trained in dental technology and was engaged in this profession nearly for 10 years. Later he became student of the University Medical School in Budapest. After graduation he joined the famous clinic of professor Árkövy at the university. He specialised in materials science, odonto-technology, and later on orthodontia. He issued a number of textbooks and articles in these topics. He was also a member of editorial boards of numerous prestigious medical papers. Above these activities, we was the first author of a book about the history of the Hungarian Stomatology.

Keywords: Henrik Salamon's CV, History of Hungarian stomatology, History of Dentistry

Kulcsszavak: Salamon Henrik önéletraja, a magyar stomatológia története, fogorvostörténetet

A magyar fogászat egyik kiemelkedő, számos szakterületen és a szakpolitikában is maradandót alkotó egyénisége volt a nagy műveltségű fogorvos, orvostörténész, Salamon Henrik.

Salamon a Tolna megyei Högyészén született 1865-ben. Apja szücsmester volt, majd később vegyeskereskedést nyitott. A történelem során többször elnéptelenedett faluba a XVIII. század folyamán svábokat (németeket) telepítettek be, de jelentős számú izraelita lakossal is rendelkezett. A faluban a német többségből eredően a leggyakrabban használt nyelv a német volt. A család – anyagi viszonyait tekintve – a falu mintegy 800 főt számláló zsidó közösségének megbecsült tagja. Salamon Henrik apja elismert személyiség volt [12].

1. ábra: Hőgyész elhagyott zsinagógája ma

Salamon a falu izraelita általános iskolájában tanult, ahol azonban csak 1875-től rendszeresítették a magyar nyelvet, így a héber mellett ő is csak németül beszélt.

2.-3.4.-5.kép: Budapest a századfordulón

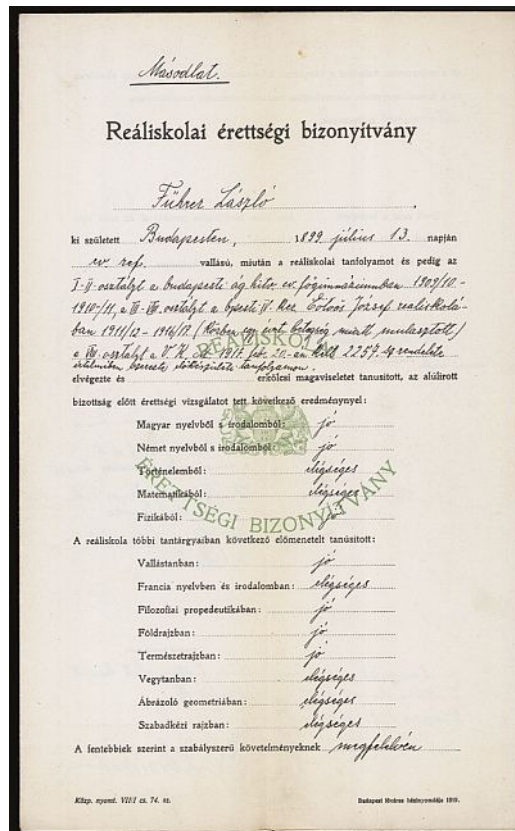
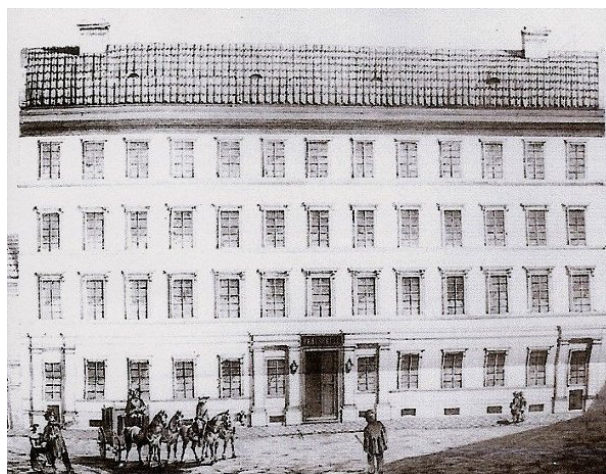
Egy 1840-ben hozott törvény lehetővé tette a zsidó lakosság Budára és Pestre történő betelepődését. Ezt kihasználva a Salamon család 1873-ban – Pest-Buda 1872-es egyesülését követően -, elhagyva korábbi lakóhelyét, az akkor még csak 350.000 lakosú, de az 1864-es kiegyezést követően fejlődésnek indult fővárosba költözött. [1] Miután a város lakosságát döntő többségben a német ajkúak alkották, a mindennapok nyelve itt is a német volt. Salamon fiútestvérei mint kereskedősegéd illetve mint könyvelő helyezkedtek el.

Salamon befejezendő általános iskolai tanulmányait, magyar nyelvű iskolába került, de a nyelvi hiányosságok miatt év vesztes lett. Az általános iskola befejezését követően a Markó utcai gimnáziumba írták be, de tanulmányi elégtelenség miatt onnan eltanácsolták. Továbbtanulási lehetőséget a szegedi országgyűlési képviselő *Röser Miklós* által alapított gazdasági – kereskedelmi iskola jelentett számára.

6.kép: Röser-féle iskola hirdetése

Salamon mindösszesen egy évig volt a kereskedelmi iskola tanulója, mert kérelmére átvették a Belvárosi Főreáliskola (ma Eötvös József Gimnázium) III. osztályába. A reáltanodák tantárgyai között a német mellett a francia nyelv is kötelező volt, de a latin nyelv oktatása – szemben a gimnáziumokkal – nem szerepelt a tantervben, melynek Salamon számára a későbbiekben lesz jelentősége, ugyanis orvosi tanulmányokat ennek hiányában nem lehetett hivatalosan folytatni.

7.-8.kép: A Belvárosi Főreáliskola és bizonyítványa

A *Trefort Ágoston* kultuszminisztersége alatt, 1874-ben nyolc osztályossá váló főreáliskolákban 1876-tól lehetett érettségi vizsgát is tenni. Miután befejezte az iskolát és leérettségizett, Salamon rövid időre a kőbányai *Bruckner* vegyitermék gyáros alkalmazottja lett.

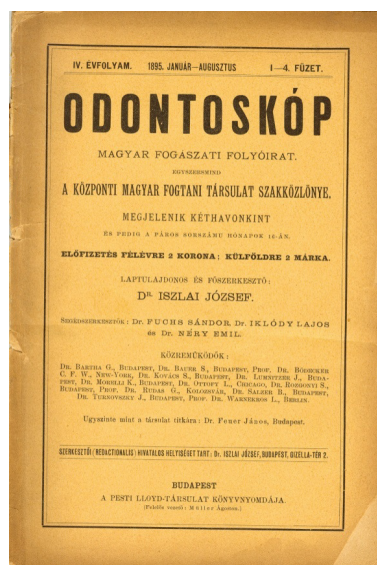
9.kép: Hattyassy Lajos

Valószínűleg a feladat nem elégítette ki, mert rövid időn belül kilépett és szülei tanácsára fogtechnikus tanulónak állt, melyhez *Hattyassy Lajos* segítségét kérte, aki a kor egyik leghíresebb fogtechnikusához *Schmidt Miksához* irányította. A fogtechnikus képzés ebben az időben egy évig tartott.

10.kép: Gyár utca (ma Jókai tér)

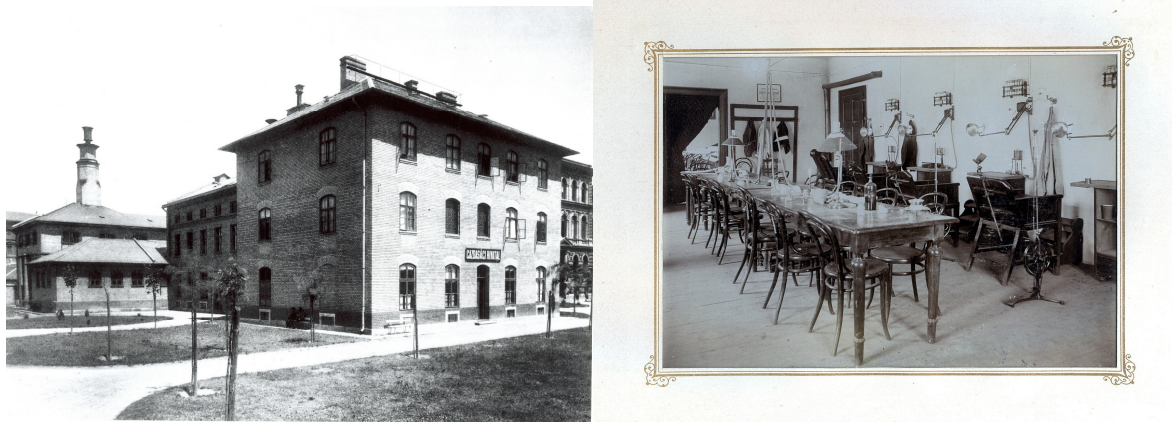
Felszabadulása után, 1890-ben – a jogszabályokat megszegve - az akkor e szakmában meglehetősen gyakori, tiltott fogászati praxisba kezdett a Gyár utcában (ma Jókai tér). Ezzel egy időben belépett a Budapesti Fogművesek Egyletébe is. Itt került kapcsolatba az *Arstein* családdal, pontosabban *Árkövy József* nagybátyjával, *Arstein Mórral*. Ekkor jelenik meg az Egylet *Dentista* című lapjában első közleménye „A régi zsidók fogászatáról” címmel [9]. Egy szintén ez idő tájt írt cikkében kiállt a fogtechnikusok fogorvosi tevékenységének védelmében. Élethelyzete megváltozásával e véleménye a későbbiekben gyökeres fordulatot vett.

11.-12. kép: Iszlai József és újságja

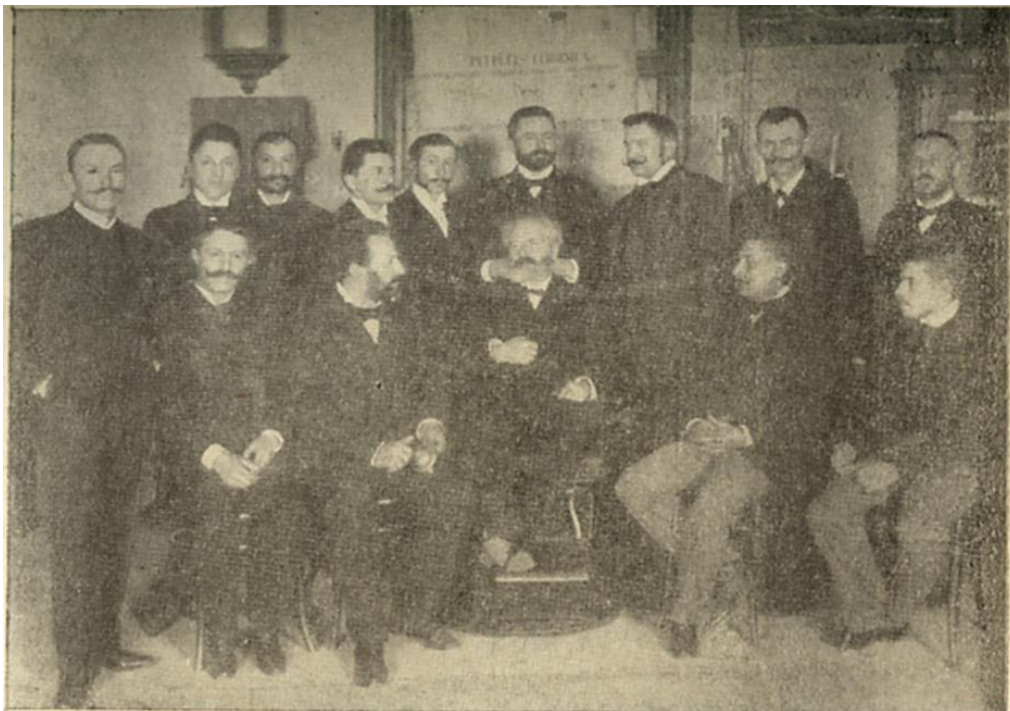
Láng Ignácz fogorvos (később a Fogtani Társaság elnöke) ajánlására felkereste *Iszlai Józsefet*, akinek tanácsára, fogorvosi ambíciói megvalósítása céljából, látogatni kezdte az egyetemi előadásokat a Hatvani utcában. Ebben az időben azonban rendes egyetemi hallgatónak csak a gimnáziumi érettségivel, latin nyelvismerettel rendelkezőket vették fel, így Salamon 1885-től kezdődően, két éven át csupán mint vizsgalehetőség nélküli, rendkívüli orvostanhallgató járt be az orvosi karra. A polgári iskolában elsajátított francia nyelvtudását felhasználva franciaországi és németországi egyetemeket is felkeresett. Készült a latin érettségi letételére és közben autodidakta módon jártasságot szerzett az angol nyelvben is. Munkája mellett elkezdett külföldi szakirodalmat olvasni.

Iszlaival történt találkozására és barátságára révén tagja lett az 1889-ben alapított Fogtani Társulatnak és *Bauer Samu* távozása után szerkesztői feladatot kapott a Társulat lapjánál, az *Odontoszkópnál*. Cikkeit - mint pl. az Iszlai elismerését kivívó „Adalékok a magyar fogászati műnyelv kifejlesztéséhez” - „dr. Néry Emil” álnéven írta [10]. A latin különbözeti vizsga letételét követően 1892/93-tól már rendes orvostanhallgatóként látogatta az egyetemet, ahol 1899-ben avatták orvosdoktorrá. Már orvostanhallgató korában feljárt Iszlai Gizella téri rendelőjébe, ahol találkozott a másik két tanítvánnyal, *Antal Józseffel* és *Bauer Samuval*.

13.-14.kép: Egyetemi Fogászati Intézet, kezelő

Noha fogorvossá válásában igen sokat köszönhetett Iszlainak, 1899-ben Hattyassy hívására mégis átpártolt az Iszlaival haragos viszonyban álló Árkövy Józsefhez, aki ekkor már az Egyetemi Fogászati Intézetet vezette. Hattyassy mellett - akiről szakmailag nem volt jó véleménye - tevékenykedett, mint a technikai részleg munkatársa.

29. ábra. A bpesti fogklinika 20 éves fennállásának emléke, 1900. ápr. 7.

15. kép: A Stomatológiai Klinika munkatársai
(Salamon álló sorban balról 3.)

1907-ben elnyerte a tanársegédi címet. Ebben a környezetben találjuk 1909-ben is, az új Stomatológiai Klinika megnyitásakor [6].

Stomato-technikai applikáló terem. (Magas földszint, bal oldalt.)

16. kép: Stomatológiai Klinika, applikáló (fogpótlástan) terem

Az odontotechnológia mellett a Magyarországon új tudományterületnek számító fogszabályozás felkeltette Salamon érdeklődését. 1909-ben a docentúráért folyamodott eme szakterületből, de elbizakodottságában elmulasztotta kérelmének tárgyalása előtt az Orvosi Kar tagjainál a szokásos bemutatkozó látogatást. Valószínűsíthető, hogy ennek következtében kérvényét elutasították. 1910-ben berlini tanulmányúton vett részt, hogy bővítse ortodonciai ismereteit, melyet követően ismételt kérvényére 1911-ben megszerezte magántanári kinevezését [7].

17. kép Árkövy öregem, tanítványaival (S. az ülő sorban jobbról a 2.)

Az Árkövy és tanítványai közti viszony az I. Világháborút megelőző években megromlott, melynek következtében számosan távoztak a Klinikáról. Így tett az egyik legtehetségesebb tanítvány, *Szabó József* is, akit nem sokkal utána – 1916-ban – követett Salamon is az Apponyi Poliklinikára.

18. kép: Salamon 1920-ban

Ezen időszaktól fogva – elpártolva Árkövytől – Szabó feltétlen híve lett, olyannyira, hogy Árkövy kiszemelt utódját, *Rottenbiller Ödönt* is megtámadta a Kari Tanács előtt, mint a magántanárok képviselője. Salamon ezzel részt vállalt abban a burkoltan Árkövy ellenes harcban, melyet volt tanítványai Szabó, *Sturm* és *Csilléry* – a szakorvosjelölteket is felhasználva - indítottak. Akciójuk eredményeként Rottenbiller visszavonta docentúra iránti kérelmét, Árkövy pedig benyújtott a lemondását.

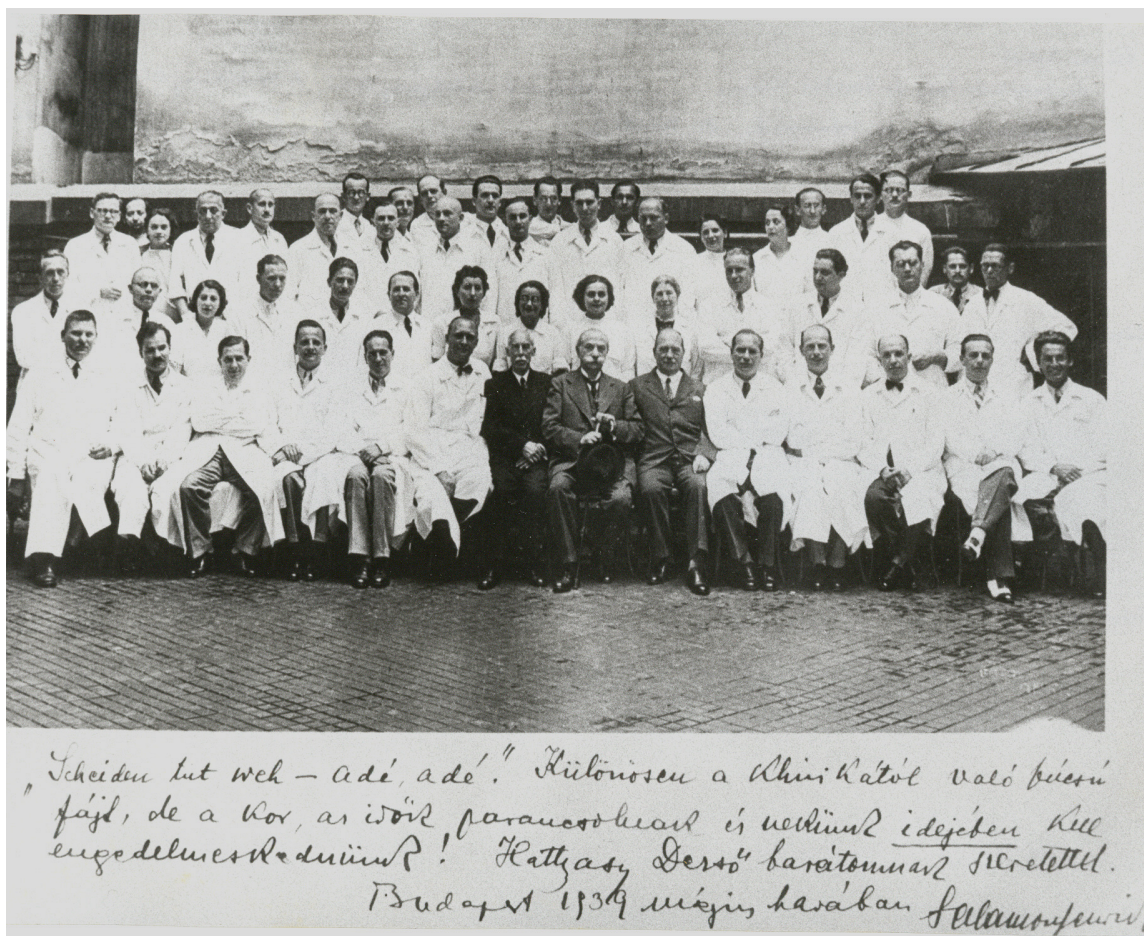

19. kép: A Szabó vezette Klinika munkatársai

Salamon Árkövy nyugdíjba vonulását és Szabó kinevezését követően tért vissza a Klinikára és lett az ortodontiai osztály vezetője.

Érdekességként említhetjük meg, hogy az 1919-es Kommün bukását követően mindkettőjük ellen vizsgálat indult. Ennek oka, hogy részt vettek és felszólaltak azon az értekezleten, melyet Madzsar József, akkori népjóléti népbiztos hívott össze az ún. fogtechnikus kérdés tisztázására, 1919. április 7-ére. Bár korábban kollégák voltak, sőt Salamon elismerőleg nyilatkozott Madzsar képességeiről, a vizsgálat alatt, majd azt követően megtagadta őt. A vizsgálatot követően Szabót és Salamont felmentették [2].

Salamon egyetemi pályafutása 1939-ben ért véget, mikor is a megváltozott politikai helyzetben, származása miatt távoznia kellett a klinikáról

20. kép: Búcsúfelvétel 1939-ben

Salamon tudományos és ezzel összefüggésben irodalmi tevékenysége az egyik leghatalmasabb a magyar fogorvosok között. Közleményeinek száma meghaladja a kétszázat, tizenkét könyve jelent meg [4].

A kiadott művek közül a következők érdemelnek említést:

- Útmutató a klinikai és laboratóriumi odontotechnikai munkálatokhoz
- Atlas der stomatologischen Brücken und Regulierungsarbeiten
- Fogpótlástan
- A fogorvosi hídpótlások rendszertana

A fogszabályozás területén megjelent művei:

- A modern ortodontiai terápia uralkodó eszméi
- Fogszabályozástan

Orvostörténeti tárgyú művei:

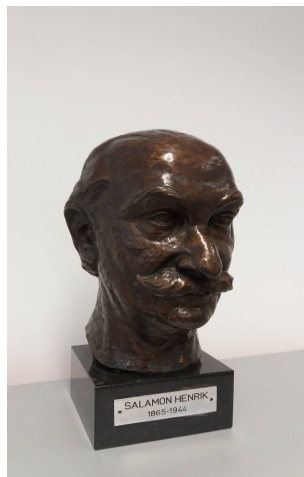
- A stomatológia tanításának története Magyarországon [11]
- A magyar stomatologia (fogászat) története [13]

Salamon a már korábban említett kezdeti publikációit követően jelentős számú szakirodalmi közleményt jelentetett meg különféle lapokban.

Ezen túlmenően, felhasználva az Odontoskóp szerkesztése kapcsán szerzett tapasztalatait, *Madzsar Józseffel* együtt, 1902 - 1903 között társszerkesztője volt a Stomatológiai Közlönynek.

Gyógyító és irodalmi tevékenysége mellett Salamon tevékenyen vett részt előbb a fogtechnikusok, majd diplomája megszerzése után a fogorvosok szakmai-társadalmi közéletében, ahol vezető pozícióba is került. Az 1905-ben alakult Magyar Fogorvosok Egyesülete 1918-ban Salamont választotta elnökévé, mely feladatot négy éven keresztül látta el. Fogorvosi diplomájának megszerzését követően a fogtechnikusok szájban történő munkavégzésével kapcsolatosan egyik napról a másikra homlokegyenest megváltoztatta addigi véleményét, s lett az ún. fogtechnikus kérdés harcossá képviselője. A megélhetésért folytatott éles harcban a fogorvosok kizárólagos jogot követeltek maguknak a betegellátásban. Elnöksége idejének lejárta után is az egyesületi élet egyik legaktívabb tagja maradt, egészen a politikai okokból történt kizorításáig. Szakmai-közéleti tevékenységének határokon átívelő kísérlete volt, amikor 1916-ban egyik kezdeményezője lett a Közép-európai Fogorvos Szövetség megalapításának, ami azonban sosem alakult meg [8].

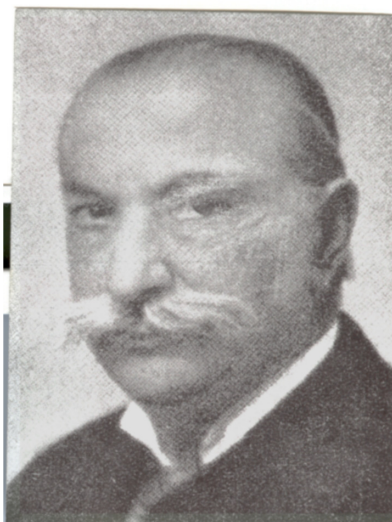
Salamon közéleti tevékenysége mellett jelentős szerepet játszott a fogorvos szakképzésben is. A Stomatológiai Klinikán folyó szakorvosképzés mellett, Csilléry András kezdeményezésére, Szabóval közösen Fogorvosképző Tanfolyamot indítottak 1918-ban [5]. A tanfolyam az eredeti egy éves időtartam helyett fél év alatt nyújtott fogorvosi ismereteket a fogászattal is foglalkozni kívánó fizetőképes orvosok számára, mivel a tandíj tetemes 2050 Korona volt. Az oktatás három éven keresztül folyt, de akkor az Egyetem kezdeményezésére meg kellett szüntetniük.

21. kép: Salamonról készült büszt (Kúnvári Lilla alkotása)

Salamon Henrik szakmai életútja, tudományos teljesítménye irigylésre méltó. Céljai érdekében minden eszközt megragadott, az önképzéstől a személyes kapcsolatok fel- és kihasználásáig. Ez utóbbi erkölcsi szempontból elgondolkodtató lehet. Kissé nyers, kioktató modora miatt azonban számos ellenfelet szerzett magának. Az erőteljes vélemény-nyilvánítás miatt került konfliktusba *Antal Jánossal*, *Bihari Jenővel* és *Wachutka Ferencsel*. Nem növelte barátainak számát a magántanárok kari képviselőjeként sem. Talán ezek a körülmények is

hozzájárultak a Klinikáról történt kényszerű távozásához és az azt követő szinte teljes elszigetelődéshez is.

22. kép: Salamon 1940 körül

Ezt jelzi, hogy halálhíréről a Fogorvosi Szemle méltatás nélkül, két sorban emlékezett meg 1944 júliusában. Ezt pótlandó 1947-ben Varga professzor írt róla nekrológot, sírkövének felavatása kapcsán [14].

23. kép: Salamon sírja

Halálának 150. évfordulóján életének értékelésekor az emberi gyengeségeknek már semmi jelentőségük sincs, csupán a szakmai teljesítmények állnak a középpontban. Ezek alapján pedig méltán tekintjük őt a magyar fogászat egyik kiemelkedő alakjának.

Irodalom:

1. L.R.BRAHAM: *A magyarországi holokausz földrajzi enciklopédiája* II. kötet, Park Könyvkiadó, 1120-1144, Budapest, 2010
2. DÓSA R.-né: *Adalékok az egyetemi fogorvosképzés történetéhez és Madzsar József portréjához*, Orvosi Hetilap 106, 1965, 36, 1711-1715.
3. HUSZÁR Gy: *A magyar fogászat története*, Orvostörténeti Könyvtár, Budapest, 1965.

4. HUSZÁR Gy: *Salamon Henrik (1865-1944) orvostörténeti munkássága*, Orvostörténeti Közlemények, 38-39, 97-105, 1966.
5. *Jelentés az MFE által létesített fogorvosképző tanfolyamról*, Fogorv.Szle, 13, 72-74, 1920.
6. KÓBOR A: *Az odontotechnika oktatásának körülményei és vezető oktatói a budapesti egyetemen*, Fogorv. Szle. 96, 99-105, 2003.
7. KÓBOR A: *Egy polihisztor fogorvos emlékezete: 150 évvel ezelőtt született Salamon Henrik*, Magyar Fogorvos, XXIV, 136-140. 2015.
8. *Közép - európai Fogorvos Szövetség ügye*, Fogorv. Szle. 10, 67-73, 1917.
9. SALAMON H: *A régi zsidók fogászatáról*, A Dentista, 1, 1892, 2, 1893.
10. SALAMON H: *Adalékok a magyar fogászati műnyelv kifejlesztéséhez*, Odontoskóp, 2, 134, 171, 1893.
11. SALAMON H: *A stomatológia tanításának története Magyarországon*, Árpád, 1906. Budapest
12. SALAMON H: *Visszaemlékezések*, Magyar Fogorvosok Lapja, I./7-8, II/1-12, III/1-6, 1924.
13. SALAMON H: *A magyar stomatológia (fogászat) története*, MFE, 1942, Budapest
14. VARGA I: *Salamon Henrik síremlékének leleplezése*, Fogorv. Szle., 40, 193-194, 1947.